

Transkription:

*þorleif reisti stein þenna eptir *Alla (~Ála) ok *Ettu. Hiálpi Guð gndu þeirra.*

Översättning:

Torlov reste denna sten efter Alle (~Åle) och Ätta. Hjälpe Gud deras ande!

20. Rottnekvarn. Söraby sn. Norrvidinge hd.

Fig. 11.

Litteratur: B. 1007; L. 1280; Gahm-Persson: Archivum Smolandicum V (S. 75); Peringskiöld: Mon. VIII; Bugge i V. H. A. A:s Månadsblad 1877 s. 535 och i Runverser s. 249 ff.

Rottnekvarnstenen, som är försvunnen, är känd genom teckningen i Bautil, signerad U. C., d. v. s. Ulf Christophersson; där saknas emellertid med all sannolikhet många runor och andra äro troligen fellästa. Någon annan originalläsning finnes antagligen ej. Ennes (Fm 61) återger B:s läsning, Stephens (O. N. R. M. IV s. 87) har ej heller någon originalläsning. I LfB. representeras stenen genom B:s teckning. I L., där den är omnämnd, meddelas ingen text.

Rottnekvarn, där stenen har stått, ligger vid den lilla å, som förbinder Helgasjön och Innaren, helt nära den sistnämnda sjön.¹

År 1667 stod stenen ännu upprätt enl. kyrkoherden Nicolaus Magnis berättelse om pastoratets antikviteter², och i slutet av 1600-talet utfördes den teckning, som med tiden kom in i B. Då var stenen ännu hel, fast vittring hade förstört många runor, men i Peringskiölds Mon. VIII, där samma träsnitt som i Bautil är infört, kallas den »en sönderslat sten». L. talar om den i presensform: »Stenen har nu blott en och annan tydlig runa».

Nu är den spårlöst försvunnen. När Bugge som resestipendiat besökte Rottnekvarn år 1876, sökte han den förgäves, och den äldste mannen på platsen visste inget om den.³ Friberg erhöi i brev av den ²³/7 1886 från gårdens ägare som svar på sina efterfrågningar endast meddelanden om resultatlöst sökande⁴, och mina försök att återfinna den ha haft lika liten framgång. Ej heller finnes någon muntlig tradition, som bevarat minnet av en runsten vid Rottnekvarn.

Runorna ha enl. B:s teckning varit fördelade på tre vertikala rader, av vilka den längst till höger befintliga synes ha stått på en kantsida. I denna rad fattas troligen många runor, och de som finnas kvar, äro mycket otydliga och fragmentariska. Av de två övriga raderna har den längst till vänster befintliga också varit ganska förstörd av vittring. I den andra voro runorna något bättre bevarade, när stenen

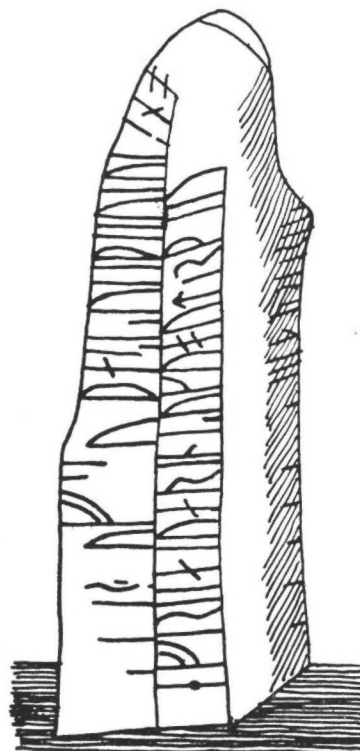

Fig. 11. Sm. 20. Rottnekvarn.
Efter B. 1007.

¹ I B. och andra källor, som citera detta arbete, kallas socknen felaktigt Gårdsby. Dess nuvarande namn är Söraby, och den bildades genom sammanslagning av Norra och Södra Rottne 1779. Se Rosengren: Ny Smålands beskrivning II (Norrvidinge) s. 1. Gårdsby är dess grannsocken.

² I original(!) i Gahm-Perssons Archivum Smolandicum (S. 75).

³ V. H. A. A:s Månadsblad 1877 s. 535.

⁴ N. Sm. Ark.

ritades av, men felläsningar förekomma troligen även där. I denna rad kunna dock vissa runföljder urskiljas, vilka utan ändringar ge kända ord och ett begripligt innehåll.

Rottnekvärnsstenens runor äro sannolikt svensk-norska, som Bugge antager utan att framställa någon motivering.¹ Åtminstone gäller detta några av dem. Alla uttalanden om deras ursprungliga form måste göras med försiktighet, men åtskilliga drag i inskriften vittna samstämmigt och tydligt om relativt hög ålder hos densamma och samhörighet med de övriga inskrifterna, som äro ristade med den nämnda futharken. Runornas placering i parallella rader, åtskilda av enkla ramstreck är en anordning av inskriften, som återfinnes på Rökstenen, Ög. 8 Kälvesten, Ög. 43 Ingelstad, Ög. 17 Slaka, ristningen vid Oklunda, Ö. Husby sn, Östergötland², m. fl. Rottnekvärnsstenen saknar fullständigt ordskillnadstecken i likhet med många av de svensk-norska inskrifterna, i synnerhet de äldre, i vilka de skiljetecken, som finnas, utmärka ny mening. Gursteninskriften, Smålands enda bevarade inskrift med svensk-norska runor, har inga skiljetecken.³

Angående de enskilda runornas former märkes: i mellersta raden förekommer som den sjunde runan från slutet räknat $\mathfrak{z}$, som kan vara den svensk-norska runradens **b**. Den passar bra in i sammanhanget, om den läses så. Sista runan i den vänstra raden har också formen $\mathfrak{z}$. I samma rad förekomma på två ställen små korta stavar vid nedre ramlinjen, vilka likna svensk-norska **r**-runor. I mellersta raden förekommer också ett dylikt tecken. Det är antagligt, att några av de i-liknande raka strecken i den vänstra raden äro **r**- eller **s**-runor, som missuppfattats av tecknaren. Den långa bistaven på $\mathfrak{p}$ mitt i vänstra raden är ett drag, som ofta återfinnes i de svensk-norska inskrifterna, likaså bistavens ansättning ett stycke nedanför huvudstavens topp på ett par **r**-runor. Om det alltså är troligt, att svensk-norska runor här kommit till användning, är det å andra sidan säkert, att de föreligga i relativt ousprungliga former. Detta gäller t. ex. den **t**-runa med två bistavar, som är nr 5 från slutet i mellersta raden, vidare **b**-runan av typen $\mathfrak{z}$ med bistavar, som skära huvudstaven. Andra drag, som ej tillhöra den svensk-norska runraden i dess ursprungliga skick, äro: bistaven på **a** är i samtliga fall utsträckt på båda sidor om huvudstaven, och detsamma gäller det **n**, som är den näst sista runan i raden längst till vänster (ett **n** mitt på mellersta raden har däremot bistav, som ej skär huvudstaven). På **u**-runorna synes bistaven genomgående vara ansatt vid toppen av huvudstaven. Den första runan i mellersta raden är stungen, $\mathfrak{t}$. Som helhet gör Rottnekvärnsinskriften ett mycket ungdomligare intryck än Gurstenristningen, vilken enl. v. Friesen härrör från senare hälften av 800-talet.⁴ I denna inskrift ha de svensk-norska runorna ursprungliga former: bistavarna på **a** och **n** övertvåra ej huvudstaven, **t** har endast en bistav. Övergångsformer liknande dem på Rottnekvärnsstenen förekomma t. ex. på den gotländska Pilgårdsstenen⁵ och Sö. 113 Kolundastenen⁶, vilka i ett avseende, bruket av skiljetecken mellan varje ord, förefalla ousprungligare än värendsinskriften av samma typ. Enl. B. har där även förekommit en stungen runa. Sådana runor iakttagas tidigast i Skåne o. 980 enl. Wimmers datering.⁷ De ovannämnda ristningarna anses tillhöra 1000-talets början, och ungefär vid denna tid har förmodligen även Rottnekvärnsristningen tillkommit.

Till Rottnekvärnsinskriften har Bugge redan framställt ett rekonstruktionsförslag, i vilket

¹ Runverser s. 249. Angående den svensk-norska runradens karakteristika se Bugge: Der Runenstein von Rök s. 155 ff., v. Friesen i Hoops IV s. 34 ff., i Nord. Kultur VI s. 155 ff., Brate: Ög. s. x ff.

² A. Nordén i Fornvännen 1931 s. 330 ff.

³ Om Gursteninskriften se senast v. Friesen i NoB. 1914 s. 1 ff.

⁴ v. Friesen i NoB. 1914 s. 7.

⁵ H. Pipping i Nord. Studier tillägnade Ad. Noreen 1904 s. 175 ff.

⁶ v. Friesen i Fornvännen 1909 s. 76 noten, Nord. Kultur VI s. 190.

⁷ D. R. vol. I s. XXXI, vol. III s. 3.

Stephens företagit några föga tilltalande ändringar¹, och det lärer ej till någon nytta att försöka framställa ett nytt, då grundvalen för ett dylikt är så osäker.

Bugge läser runorna, börjande med den mellersta raden och närmast fortsättande med den vänstra: **af[t]rstaiuarinirukubutrþiu || [þstabiR]ufssu[n]þairirufapisunusinb || . . . siríraftrala²**, vilket transkriberas på följande sätt:

aftr stai Varin,
er **q**ggu bóndr,
þió[ðstabiR] Úfssun
þæir, er uf fáði
sunu sinn b[estan]
Sírir aftr alla.

»Efter Varen Uvssön, hvem Bønderne ihjelslog, skal disse Folke-Runer staa, hvilke Sigrid skrev alle tilsammen efter sin fortræffelige Søn.»

Bugge räknar med en ganska fri ordning mellan raderna, vilket man är berättigad att göra i en så ålderdomlig inskrift.³ Det samma kan ej sägas om den mycket fria ordföljd, som Bugges tolkning förutsätter. Den bundna formens ordföljd är i rsv. liksom annorstädes avsevärt friare än prosans, men logik och gammal hävd ha dock dragit vissa gränser, som ej överskridas i hur stor utsträckning som helst. Rökstenens inskrift innehåller en runstrof från vikingatiden, men varken den eller den senare rsv. poesien, som samlats i »Runverser», visar sådana oregelbundenheter i ordföljden som Rottnekvarnsstrofen i Bugges rekonstruktion. Denna har emellertid förmodligen träffat det rätta i många enskildheter, i synnerhet i mellersta raden, vars senare del innehåller en i stort sett ofördärvad text och där man utan tvekan kan läsa runorna **uarinirukubutrþiu** d. v. s. *Varin er hioggu bóndr, þi*ó Med den antagna orduppdelningen framträder ett innehåll, till vilket paralleller finnas. Namnet *Varinn* är det samma, som förekommer i Rökstenens inskrift.⁴ Dessa två Götalandsinskrifter med svensk-norska runor synas vara de enda ställen, där detta namn förekommer på östnord. område och som beteckning för verkliga personer, ej diktade eller mytiska. Namnet är vanligt i fty. och förekommer även på angelsaxiskt område.⁵ Satsen **irukubutr, er hioggu bóndr**, påminner om andra inskrifter, som bevara minnet av liknande bråddöd, t. ex. Ög 93 : **þiupreiþr : reisþi : stein : þisa : eftir : biurn : buta : sin : ar : uarp · hauin** (. *er varð heggvinn*). De före **uarin** i denna rad stående runorna ha enl. Bugges antagande varit **af[t]r stai**. Denna läsning förutsätter åtskilliga felristningar i de ifrågasvarande runorna, och den ordföljd, detta förslag räknar med *Aftr stai Varin* väcker också betänkligheter. Vad som ursprungligen stått i den vänstra raden är svårare att säga. Dess förra hälft var av teckningen att döma till stor del utplånad, när stenen ritades av. Mitt på raden kan man urskilja orden **þair ir**, och den synes ha slutat med **sin**. Att med någon grad av säkerhet fastställa den ursprungliga lydelsen av denna rad är ej möjligt. Inskriften är tydligen ej gjord efter någon allmänt brukad schablon.

Av de ord, som man kan läsa på B:s teckning, hava följande, vilka synas vara fullständiga och relativt säkra, upptagits i ordförteckningen: **þair, ir** (två gånger), **uarin, uku, butr**.

¹ O. N. R. M. IV s. 87 ff.

² Runverser s. 249 ff. I Bugges translitterering betecknar fetstil runor, som oskadade finnas i B., vanlig antikva runor, som äro skadade eller över huvud något förändrade. Bokstäverna inom klammer beteckna runor, som äro supplerade på grund av sammanhanget.

³ D. R. I s. XII ff.

⁴ S. Bugge: Der Runenstein von Rök s. 6, v. Friesen: Rökstenen s. 33.

⁵ Förstemann, Bugge I. c.